

Szkoła ponadpodstawowa

JĘZYK POLSKI

Scenariusz zgodny z podstawą programową
(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dn. 2 marca 2018 r.)

Szkoła ponadgimnazjalna

JĘZYK POLSKI

Scenariusz zgodny z podstawą programową
(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dn. 27 sierpnia 2012 r.)

Scenariusz z wykorzystaniem
analizy tekstów kultury (45 min)

Przestrzeń kosmiczna i bezkres oceanu w filmie Stanleya Kubricka *2001: Odyseja kosmiczna* i wierszu Artura Rimbauda *Statek pijany*

Opracował: Tomasz Ptaszek

Aktualizacja, realizacja i prezentacja: Marcin Kotyła

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne - Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe

Licencja ta pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz tak długo jak utwory zależne będą również obejmowane tą samą licencją.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode.pl>

Projekt współfinansowany przez

POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ

Dofinansowano
ze środków
Ministra Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

© Fundacja Legalna Kultura
ul. Marszałkowska 84/92 lok. 121
00-514 Warszawa
e-mail: edukacja@legalnakultura.pl

Cele lekcji:

Uczeń:

- ✓ ćwiczy umiejętność czytania i analizy tekstów kultury z uwzględnieniem specyfiki medium (film fabularny i utwór poetycki)
- ✓ ćwiczy umiejętność wyszukiwania i selekcjonowania informacji w Internecie
- ✓ nabywa umiejętności potrzebnych do życia w społeczeństwie informacyjnym
- ✓ poznaje awangardowe i przełomowe teksty kultury
- ✓ doskonali wiedzę na temat symbolizmu w sztuce
- ✓ doskonali wiedzę na temat filozofii F. Nietzschego

Metody:

- ✓ praca z tekstami kultury
- ✓ miniwykład
- ✓ praca w grupach

Środki dydaktyczne:

- ✓ karty pracy
- ✓ dostęp do Internetu
- ✓ rzutnik multimedialny lub tablica interaktywna

Przygotowanie do lekcji:

- ✓ Wybrani przez nauczyciela uczniowie (lub ochotnicy) przygotowują informacje na temat biografii i dokonań twórczych S. Kubricka i A. Rimbauda.
- ✓ Wszyscy uczniowie przed lekcją oglądają film S. Kubricka *2001: Odyseja kosmiczna*.

Powiązanie z podstawą programową z języka polskiego:

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

ZAKRES PODSTAWOWY

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.,
- 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową),
- 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe,
- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje,
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego,
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji,
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje,
- 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych,
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej,

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny.

ZAKRES ROZSZERZONY

- 1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej,
- 3) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje,
- 6) rozpoznaje w utworach literackich konwencje: baśniową, oniryczną, turpistyczną, nadrealistyczną, postmodernistyczną,
- 7) określa przemiany konwencji i ich przenikanie się w utworach literackich; rozpoznaje odmiany synkretyzmu (rodzajowego, gatunkowego) oraz interpretuje jego znaczenie,
- 8) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego: aliterację, paronomazję, kontaminację, metonimię, synekdochę, synestezję, odmiany inwersji, gradację; określa ich funkcje,
- 9) rozumie pojęcie archetypu, rozpoznaje archetypy w utworach literackich oraz określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych,
- 13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

ZAKRES PODSTAWOWY

- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację,
- 5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki,
- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki.

ZAKRES ROZSZERZONY

- 1) analizuje strukturę eseju: odczytuje zawarte w nim sensory, sposób prowadzenia wywodu, charakterystyczne cechy stylu,
- 4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty,
- 6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

ZAKRES PODSTAWOWY

2) zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt),

3) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną),

6) odróżnia zamierzoną innowację językową od błędu językowego; określa funkcje innowacji językowej w tekście.

ZAKRES ROZSZERZONY

spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

3) określa funkcje języka: poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (dostosowanie języka do sytuacji komunikacyjnej) oraz społeczną (budowanie wspólnoty regionalnej, środowiskowej, narodowej),

4) określa rolę języka w budowaniu obrazu świata.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

ZAKRES PODSTAWOWY

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych,

3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa),

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych, i stosuje je we własnych tekstach.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

ZAKRES PODSTAWOWY

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki,

8) tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym,

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie

tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów,

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe,

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

ZAKRES ROZSZERZONY

pełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

IV. Samokształcenie.

ZAKRES PODSTAWOWY

1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska,

2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach,

3) korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej,

5) dokonuje krytycznej selekcji źródeł,

6) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi.

Powiązanie z podstawą programową z 27 sierpnia 2012 r.:

Powiązanie z podstawą programową z języka polskiego:

POZIOM PODSTAWOWY

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela. Uczeń:

1.1. prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki,

1.2. określa problematykę utworu,

- 2.4. rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja),
- 3.1. wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze, wyznaczniki kompozycji),
- 3.2. wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne),
- 3.4. odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu,
- 4.2. dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne.

POZIOM ROZSZERZONY

spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto uczeń:

- 2.1. wskazuje związki między różnymi aspektami utworu (estetycznym, etycznym i poznawczym),
- 2.3. rozpoznaje aluzje literackie i symbole kulturowe (np. biblijne, romantyczne) oraz ich funkcję ideową i kompozycyjną, a także znaki tradycji, np. antycznej, judaistycznej, chrześcijańskiej, staropolskiej,
- 3.4. konfrontuje tekst literacki z innymi tekstami kultury np. plastycznymi, teatralnymi, filmowymi.

Przebieg lekcji:

- **FAZA WSTĘPNA**

Wybrani uczniowie prezentują wyniki swojej pracy w domu i odczytują krótkie informacje na temat wybitnego amerykańskiego reżysera oraz niezwykłego francuskiego poety – prekursora modernizmu. Należy podkreślić nowatorskie dokonania obu artystów, ich wizjonerstwo, niezależność, dbałość o formę utworów, egzystencjalną i filozoficzną problematykę poruszaną w ich dziełach (np. idea nadczłowieka w koncepcji F. Nietzschego). Po odczytaniu wiersza A. Rimbauda nauczyciel dzieli uczniów na grupy i prosi o pisemne przygotowanie pierwszych skojarzeń związanych z poznanymi tekstami kultury, wspólnych motywów lub tzw. zasady zestawienia tekstów.

Można też skorzystać z prezentacji multimedialnej dotyczącej Stanley’ a Kubricka, pokazującej jego życie i twórczość: goo.gl/dfMAou.

Spodziewane odpowiedzi: obydwa utwory przedstawiają motyw (topos) wędrówki przez bezkres kosmosu i oceanu, nawiązują do innych toposów mitologicznych i biblijnych (np. labiryntu, Edenu), opisują samotność człowieka, ciekawość świata, motyw wewnętrznej przemiany, potrzebę wolności, pokazują zetknięcie z nieznanym, groźnym, obcym. Zarówno film, jak i tekst literacki, posiadają przemyślaną, wyszukaną formę artystyczną, (awangardową), są trudne w odbiorze, pozostawiają wiele niedopowiedzeń, skłaniają do przemyśleń, zastanawiają, niepokoją, są różnie odbierane, wywołują kontrowersje. Oba na trwałe zapisały się w historii kinematografii i literatury.

- **FAZA REALIZACYJNA**

Nauczyciel dzieli uczniów na grupy i rozdaje **Karty pracy nr I** (czas pracy ok. 10 min)
Uczniowie demonstrują wyniki swojej pracy, a wnioski zostają zapisane w zeszytach. Np.:
Centralną przestrzeń kadru zajmuje postać martwego kosmonauty, którego próbuje uratować jego towarzysz znajdujący się w kapsule ratowniczej.

Inscenizacja przestrzeni: głębinowa, kilka planów, fragmenty statku, wysięgniki, kosmonauta, gwiazdy w tle.

Światło: kontrolne, dolne, uwydatniające szczegóły kadru, światło i cień.

Kolory: kontrast bieli i czerni, żółty (ciepła barwa) skafander kosmonauty symbolizujący, że on nie należy do tego nieprzyjaznego świata.

Nauczyciel rozdaje **Karty pracy nr II** (czas pracy ok. 10 min)

Uczniowie przedstawiają wyniki swojej pracy.

Np.:

I akapit –

„Znam nieba pękające w gromy i wichryce,
Nawroty wściekle wałów, prądy, znam wieczory,
Znam jutrzeńki srebrzyste jako gołębice,
Widziałem to, co człowiek widzieć zawsze skory.

II akapit –

„Archipelagi gwiazdne widziałem! Wysp roje,
Gdzie żeglarzom otwarte niebo szalejące”.

III akapit –

„Marzyłem noc zieloną wśród śniegów olśnienia,
Całunki na mórz oczy kładące się wolno.
Żółtomodne fosforów śpiewnych przebudzenia
I niesłychaną soków pogoń dookolną”.

IV akapit –

„Widziałem wrące bagnisk olbrzymie fermenty,
Sieci, gdzie wśród trzciny gniją całe Lewiatany”.

- **FAZA PODSUMOWUJĄCA**

Uczniowie pod kierunkiem nauczyciela przedstawiają efekty analizy porównawczej obu tekstów kultury (10 min).

Wnioski zostają zapisane w zeszytach, np.:

1. Film Kubricka wyraźnie dzieli się na trzy części powiązane pojawieniem się tajemniczego monolitu, który ma wpływ na ewolucję rodzaju ludzkiego.
2. Poetyka kina science-fiction służy refleksji o człowieczeństwie, idei wiecznego powrotu – cykliczności życia odradzającego się w różnych czasach i miejscu (nawiązanie do idei inspirowanej dziełem Nietzschego – *Tako rzecze Zaratustra*).
3. Reżyser wyraża pesymistyczny pogląd na temat rozwoju nowoczesnych technologii w przyszłości – taką funkcję spełnia pojedynek człowieka z inteligentną i czującą maszyną.
4. Wiersz A. Rimbauda również przedstawia w symbolicznej i surrealistycznej formie nieskrępowaną wędrowkę wolnego człowieka – artysty przez ogrom oceanu – kosmosu.
5. Może ona symbolizować przemierzanie przez nas labiryntu życia i podróż w głąb siebie aż do powrotu do dzieciństwa.
6. Zmysłowość doznań, oniryzm, fascynacja odkrywaniem nowego świata przeżyć ujęta w formę bliską awangardowemu strumieniowi świadomości jest pochwałą możliwości języka poetyckiego, przekroczeniem granic percepcji i triumfem „alchemii słowa”.
7. Obaj artyści w odmienny sposób (różne teksty kultury) mówią o sile kreacji, wyobraźni twórcy, który może pokonywać ograniczenia realizmu i stawiać trudne pytania.

Na zakończenie zajęć uczniowie mogą wykonać test Kahoot! dotyczący twórczości Stanley’a Kubricka: [goo.gl/TQXKCY](https://www.kahoot.it/join/TQXKCY).

Zadanie domowe:

Napisz esej inspirowany słowami S. Kubricka: „Przyszło nam na myśl, że dla Greków wielkie obszary morza musiały kryć tego samego rodzaju tajemnicę, jaką przestrzeń kosmiczna dla naszego pokolenia”. Odwołaj się do wybranych przez siebie tekstów kultury.

Proponowana bibliografia:

1. Kletowski P., *Filmowa odyseja Stanleya Kubricka*, Kraków 2006, s.300–317.
2. Makowiecki Z. A., *Młoda Polska*, Warszawa 1987, s.5–13, 16–28, 138–141.

Karta pracy nr 1

Dokonaj analizy przedstawionego kadru z filmu *2001: Odyseja kosmiczna*. Wykorzystaj podane podpowiedzi:

Wyróżniamy następujące typy kompozycji kadru:

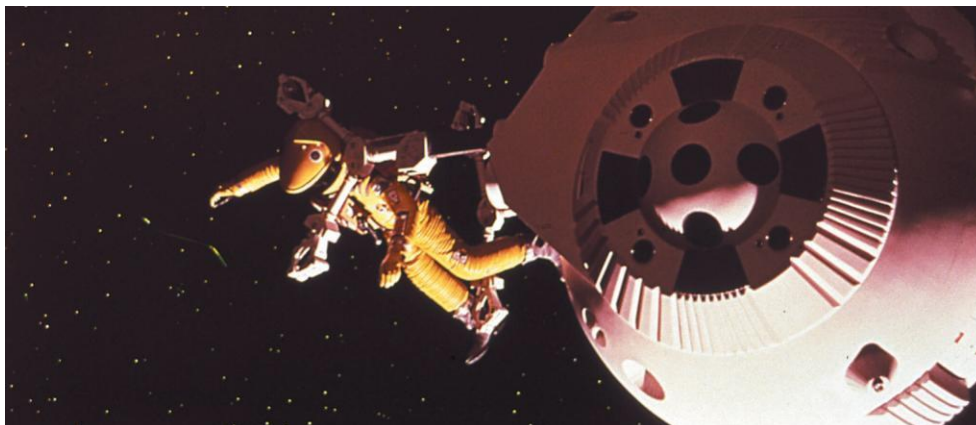
1. Kompozycja oparta na rytmie.
2. Kompozycja zbudowana światłem
3. Kompozycja symetryczna
4. Kompozycja asymetryczna z mocnym punktem
5. Kompozycja oparta na kontraście kierunków

Inscenizacja przestrzeni: płaska, np. na tle ściany, głębinowa – kilka planów w głąb kadru.

Funkcje światła: kluczowe, wypełniające, kontrowe; ustawienie światła: przednie, kontrowe, dolne.

Kolor taśmy: filmowa symbolika kolorów.

Wykorzystaj informacje ze strony: edukacjafilmowa.pl/abc-filmu (dostęp: 8.10.2018 r.).

(źródło: materiały od dystrybutora GALAPAGOS Films)

Karta pracy nr 2

Wskaż w wierszu *Statek pijany* fragmenty, które mogą być ilustracją poglądów Rimbauda na istotę poezji wyrażonych w *Alchemii słowa*.

Przyporządkuj je do odpowiedniego akapitu rozważań poety.

1. „(...) Od dawna już pyszniłem się z posiadania wszystkich możliwych krajobrazów i uważałem za warte śmiechu znakomitości malarstwa i poezji współczesnej”
2. Marzyłem o krucjatach, nie spisanych odkryciach geograficznych, republikach bez historii, zdławionych wojnach religijnych, rewolucjach obyczajowych, przesunięciach ras i kontynentów: wierzyłem we wszystkie czary.
3. Wynałazłem kolor samogłosek! A czarne, E białe, I czerwone. O niebieskie, U zielone. Wyznaczałem kształt i ruch każdej spółgłoski i chwaliłem się w instynktownych rytmach z odkrycia poetyckiego słowa, dla którego dziś czy jutro staną się dostępne wszystkie znaczenia. Zapisywałem milczenia, ciemności nocne, notowałem niewyraźne. Chwytałem zawroty głowy.
4. Starzyzna poetycka miała duży udział w mojej alchemii słowa. Przyzwyczajałem się do zwyczajnej halucynacji: z łatwością widziałem meczet zamiast fabryki, anioły uczące gry na bębnie, kolasy na drogach niebieskich, salon na dnie jeziora; potwory, tajemnice.(...)”

Rimbaud Jan Artur, *Poezje*, Warszawa 1956, s. 132–133.